

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

PaedDr. Eva Mikerová

Využitie metódy vizualizácie v edukácii žiaka s autizmom

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Prešov
2015

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: PaedDr. Eva Mikerová

Kontakt na autora: Súkromná ZŠ s MŠ pre žiakov a deti s autizmom, Vodárenská 3,
080 01 Prešov
evamikerova@gmail.com

Názov OPS/OSO: Využitie metódy vizualizácie v edukácii žiaka s autizmom

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2015
XIV. kolo výzvy

Odborné stanovisko vypracoval: <Tituly, meno a priezvisko autora odborného stanoviska> *)

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov národného projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov.

Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

edukácia žiaka s autizmom, metóda vizualizácie v triede, vyučovacia hodina

Anotácia

Práca prezentuje vlastné pedagogické skúsenosti s využívaním špecifickej metódy vizualizácie v edukácii žiakov s autizmom. Sú v nej prezentované a metodicky spracované postupy zavádzania jednotlivých prvkov vizualizácie a štruktúrovaného vyučovania. Poskytuje praktický návod na prípravu symbolov. Prostredníctvom ukážky vyučovacej hodiny spolu s metodickým spracovaním postupu sú prezentované možnosti edukácie žiaka s autizmom.

Akreditované programy kontinuálneho vzdelávania

Možnosti vizualizácie a jej implementácie do procesu učenia žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

1182/2014- KV

OBSAH

ÚVOD	5
1 POUŽÍVANIE ŠPECIÁLNYCH METÓD V EDUKÁCII ŽIAKA S AUTIZMOM	7
1.1 Vizualizácia	7
2 VYUŽITIE METÓDY VIZUALIZÁCIE V TRIEDE SO ŽIAČKAMI S AUTIZMOM.....	9
2.1 Ukážka individuálneho denného plánu	12
2.2 Materiál na prípravu symbolov	17
2.3 Príprava fotografického a obrázkovo- slovného symbolu	18
2.4 Príprava predmetového symbolu	18
2.5 Ukážka organizácie priestoru	18
3 UKÁŽKA VYUČOVACEJ HODINY S POUŽITÍM VIZUALIZÁCIE	23
3.1 Vyučovacia hodina- Slovenský jazyk	23
ZÁVER	37
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	38

ÚVOD

Súčasná doba je charakteristická mnohými pokrokmi v rôznych oblastiach, nevynímajúc ani oblasť špeciálnej pedagogiky. Ešte pred pár rokmi sme u nás, na Slovensku, o autizme počuli len veľmi málo, dnes už môžeme bádať veľký krok vpred. Dôležitým prínosom bola samotná diagnostika a teoretické pochopenie autizmu, pribúda množstvo literatúry zaoberajúce sa rôznymi terapiami, metódami, životnými skúsenosťami a pod. Aj napriek tomu, je nesmierne náročné nájsť pochopenie u intaktných ľudí, ktorí zvláštne a neprirodzené správanie detí s autizmom pripisujú zlej výchove rodičov.

Pri práci so žiakmi, ktorí majú autizmus, je veľmi dôležité si pamätať, že každý človek potrebuje vo svojom živote určitú mieru predvídateľnosti, každý dodržiava určitý systém. Práve žiaci s autizmom majú veľmi malú alebo takmer žiadnu schopnosť predvídať a plánovať udalosti. Tento handicap je určitou formou akejsi „vnútornej slepoty“, ktorá vonkajší svet mení na chaos a sťažuje žiakom s autizmom orientáciu v priestore, čase a aj udalostiach. Autistickí žiaci bez našej pomoci a s naším laickým prístupom žijú v častom strese, nie sú schopní sa vzdelávať a rozvíjať svoje schopnosti.

U žiaka s autizmom sa rozvíja deprivácia a nasleduje spomalenie v jeho vývine. Pokiaľ chceme, aby od nás žiaci s autizmom prijímali nové informácie a vedomosti, a aby boli schopní sa vzdelávať, musíme zvoliť vhodné vyučovacie metódy v edukačnom procese tak, aby týmto žiakom dodávali istotu a poskytovali im spomínanú mieru predvídateľnosti. Tému práce „Využitie metódy vizualizácie v edukácii žiaka s autizmom“, som si vybrala preto, lebo touto problematikou sa každodenne zaoberám, keďže pracujem ako pedagóg v triede s autistickými žiačkami.

Cieľom práce je poukázať na význam využívania metódy vizualizácie, ako špecifickej metódy používanej pri vzdelávaní žiakov s autizmom, a prezentovať vlastné pedagogické tvorivé skúsenosti so zavádzaním metódy vizualizácie do triedy, a na vyučovacej hodine so žiačkami s autizmom. Poukazujem, prezentujem, a metodicky popisujem postup, ako som zavádzala jednotlivé prvky vizualizácie, a štruktúrovaného vyučovania do triedy, v ktorej sa tieto žiačky vzdelávajú. Popisujem materiál na prípravu symbolov, ako aj samotnú prípravu výroby jednotlivých symbolov.

Prostredníctvom ukážky vyučovacej hodiny s používaním vizualizácie, a jej metodickým spracovaním postupu, prezentujem praktické skúsenosti na vyučovacom procese v triede. Upozorňujem na skutočnosť, že žiaci postihnutí autizmom sa potrebujú pohybovať a pracovať vo vizualizovanom prostredí, ktoré je prispôbené individuálnym potrebám a požiadavkám žiakov s autizmom, a ktoré rešpektuje ich postihnutie a napomáha im k dosiahnutiu čo najväčšieho stupňa samostatnosti používaním prostriedkov, ktoré sa opierajú o systém vizuálneho odovzdávania informácií.

Práca je určená pre pedagogických, a odborných zamestnancov, ktorí pracujú s autistickými žiakmi, aby pozorne sledovali žiakov s autizmom, akým spôsobom pozorujú veci, čo im spôsobuje radosť, smútok, bolesť. Aby pozorne študovali spôsob, akým sa pohybujú, ako sa pohybujú ich ruky, nohy. Čo im spôsobuje stres, a čo ich

naopak ukludňuje. Len tak dokážeme porozumieť, a vhodne zvolit' metódu pri práci, a zároveň aj pomôcť autistickým žiakom.

V neposlednom rade môže práca poslúžiť a pomôcť ako metodický návod pri zavádzaní, a využívaní metódy vizualizácie v edukácii žiakov s autizmom pre začínajúcich pedagogických, a odborných zamestnancov, ktorí pracujú s autistickými žiakmi.

Učiteľom, ktorí sa doposiaľ nevenovali zavedeniu vizualizácie do praxe triedy so žiakmi s autizmom, môže text praktickej časti poslúžiť ako inšpirácia, prípadne návod, na čo všetko je potrebné myslieť a s čím všetkým je potrebné počítať pri práci s týmito žiakmi.

Na základe vlastných osvedčených pedagogických skúsenosti, v edukačnej praxi so žiakmi s autizmom, chcem touto prácou upozorniť na skutočnosť, že žiaci postihnutí autizmom sa potrebujú pohybovať a pracovať v prostredí s využívaním metódy vizualizácie, ktorá je prispôbena individuálnym potrebám a požiadavkám žiakov s autizmom, a ktorá rešpektuje ich postihnutie a napomáha im k dosiahnutiu čo najväčšieho stupňa samostatnosti používaním prostriedkov, ktoré sa opierajú o systém vizuálneho odovzdávania informácií.

1 POUŽÍVÁNIE ŠPECIÁLNYCH METÓD V EDUKÁCII ŽIAKA S AUTIZMOM

V praxi to znamená (Vermeulen, 2006) komunikovať s autistom takým spôsobom, ktorý hovorí sám za seba, takže žiak vie: čo a ako má robiť aj bez slovného vysvetľovania. Inými slovami vizuálna štrukturalizácia sa dosahuje:

- pomocou vizualizovanej zrozumiteľnosti,
- vizualizovanej organizácie,
- vizualizovanej inštrukcie.

„Hoci celú skupinu autistov,“ ako píše Šedibová (2000), „spájajú spoločné charakteristiky, každý žiak s ktorým sa stretne a s ktorým chceme začať pracovať je individuálny. (Pretože miesto aj rozsah légie v mozgu je iný, iné sú aj vonkajšie prejavy autizmu u každého individuálneho autistu.) Na začiatku, pri tvorbe individuálnych programov, je nevyhnutné každého žiaka ohodnotiť v jednotlivých oblastiach rozvíjania, vrátane analýzy správania“ (Šedibová, 2000, s. 21).

Z mojich skúseností vyplynulo, že ku každému žiakovi v každej situácii je potrebné pristupovať individuálne- práve na základe poznania jeho úrovne vo všetkých oblastiach vývinu.

1.1 Vizualizácia

Vizuálne vnímanie a myslenie patrí podľa Cibulkovej (2001) k silným stránkam u väčšiny žiakov s PVP. „Jednotlivé formy vizuálnej podpory uľahčujú žiakovi s PVP jednoduchšie a samostatnejšie zvládať štruktúru priestoru, času a jednotlivých činností. Dobro nastavená vizuálna podpora kompenzuje handicap pozornostných a pamäťových funkcií. Vizualizácia tiež rozvíja komunikačné schopnosti“ (Cibulková, 2001, s. 31).

Výhody vizuálnej podpory u žiakov s PVP môžeme zhrnúť podľa Čadilovej a Žampachovej /2008/ do nasledujúcich bodov:

- pomáha uložiť a udržiavať informácie,
- podáva informácie vo forme, ktorú žiaci s autizmom dokážu jednoduchšie a rýchlejšie interpretovať,
- objasňuje verbálne informácie,
- zvyšuje schopnosť nastálo porozumieť zmene a prijať ju, zvyšuje flexibilitu,
- uľahčuje nezávislosť a samostatnosť, dáva šancu lepšie uspieť, zvyšuje sebedomie.

U žiakov s autizmom s pridruženým ťažkým zrakovým postihnutím sa využíva haptická „vizualizácia“. Aj v tomto prípade je potrebné prispôbiť formu vizualizácie konkrétnemu žiakovi s PVP.

Začínam s vizualizáciou priestoru.

Vizualizácia priestoru

Primeraná vizualizácia priestoru by mala umocniť prehľadnosť priestorového usporiadania a zvýšiť mieru samostatnosti orientácie v priestore konkrétneho žiaka (Dubovská, 2002).

K realizácii priestorovej vizualizácie v praxi používame skrinky, police, koberce, farebné pásky, paravány, farebné nátery, a pod. Ak už máme priestor, v ktorom sa žiak s autizmom bude pohybovať vhodne sprehľadnení potom pokračujeme s vizualizáciou času.

Vizualizácia času

Časová vizualizácia vychádza zo štruktúry času. Vizualizovaný čas skonkrétňime a priblížime ho každému žiakovi tak, aby mu rozumel (Handlemann, Harris, 2001).

Dodávame, že forma vizualizácie musí byť zvolená tak, aby odpovedala vývojovej úrovni konkrétneho žiaka s autizmom, rešpektovala jeho zvláštnosti a pritom bola natoľko funkčná, aby ju dokázali aktívne využiť a samostatne sa podľa nej orientovať.

Formy vizualizácie času

Čadilová a Žampachová (2008) uvádzajú, že najnižšou formou zviditeľnenia činnosti v čase je používanie **konkrétnych predmetov**. Jednotlivé činnosti znázorníme pomocou zástupných predmetov (jedlo znázorníme plastovým tanierom, pitie hrnčekom, pracovnú činnosť krabičkou, prechádzku pomocou topánky, a pod.). Pokiaľ sú žiaci s PVP schopní priradiť predmet k obrázku, môžeme k časovej vizualizácii používať rôzne formy **obrázkov** (od fotografií až po piktogramy). Pre tých, ktorí sa naučia funkčne čítať, je možné používať denný režim vytvorený **slovnými obrazmi** (Čadilová, Žampachová, 2008).

Vizualizácie činností

Pracovná schéma

Vizualizácia činnosti podporuje podľa Borovskej (2007) štruktúru jednotlivých činností a pomáha odpovedať na otázku, **ako dlho** bude dieťa pracovať.

Procesuálna schéma

Procesuálna schéma je podľa Hemzáčkovej (2002) vizualizovaný sled určitej činnosti rozdelený na menšie kroky. Využíva sa predovšetkým k nácviku sebaobslužných činností a vykonávaní domácich prác.

Vizualizácia v rámci procesuálnej schémy musí byť tak ako poznamenali Čadilová a Žampachová (2008) jasná a zrozumiteľná, a odpovedať na otázky:

KDE? budú robiť aktivity (informáciu podá denný režim),

KEDY? ju budú robiť (túto informáciu podá tiež denný režim),

AKO? ju budú robiť (návod k tomu poskytne procesuálna schéma),

AKO DLHO? ju budú robiť (dobu trvania vykonávanej aktivity určí procesuálna schéma).

2 VYUŽITIE METÓDY VIZUALIZÁCIE V TRIEDE SO ŽIAČKAMI S AUTIZMOM

V 2. kapitole popisujem skladbu žiačiek v triede, ich problémové správanie, stereotypné činnosti a záujmy, motorické stereotypie, vzdelávanie žiačiek v triede.

Nájdeme v nej aj ukážku individuálneho denného plánu, popis materiálu na prípravu symbolov, prípravu predmetového (trojrozmerného), fotografického, obrázkovo-slovného (dvojrozmerného) symbolu, a ukážku organizácie priestoru v triede s metodickým spracovaním postupu.

Triedu B navštevujú 4 žiačky vo veku 12 – 14 rokov (5.- 6. ročník), s diagnózami: F 84.0 pervazívna vývinová porucha – detský autizmus, Acrodysostosis (Maroteaux-Malamutov syndróm), F 84.2- Rettov syndróm, MR- stredný stupeň, Epilepsia G 40.

Žiačky sú neverbálne, nízkofunkčné, majú oneskorený vývin vo funkčných oblastiach, a pretrvávajúce deficity v oblastiach: komunikácie (expresívna, receptívna reč, sluchová percepcia), sociálnej interakcie, motorike (hrubá, jemná motorika, koordinácia okoruka), pozornosti, predstavivosti, vnímaní, hre, sebaobsluhy, kognitívnych, a pracovných zručnostiach.

U žiačiek sa vyskytuje:

- **problémové správanie** vo forme afektov hnevu, zúrivosti, plaču, náhle nekontrolovateľné emocionálne zmeny nálad (zo smiechu do plaču, a naopak), sebapoškodzovanie (búchanie sa po tvári), štipanie ľudí a detí nachádzajúcich sa v blízkosti, rovnako aj ťahanie vlasov prítomných ľudí a detí, zahryznutie sa do hlavy najbližšej dospeléj osoby, prudké strkanie do druhých ľudí, násilné ťahanie za ruku, zamrzanie počas plnenia aktivít,
- **stereotypné činnosti a záujmy** ako nefunkčné zaobchádzanie s predmetmi-mávanie, hádzanie, prehmatávanie predmetov, presúvanie kartičiek z jednej strany na druhú, ovoniavanie, pravidelné vykonávanie rituálov (po príchode do triedy počúvanie rádia, vytvorenie si denného plánu spolu s učiteľkou, vybrať si obľúbenú aktivitu z komunikačnej knihy),
- **motorické stereotypie:** neustále šúchanie prstov po rozličných materiáloch (suchý zips, časopisy, knihy, noviny, oblečenie, stena, skriňa), škrípanie zubami, schovávanie tváre do dlaní rúk, točivé (umývacie) pohyby rúk, zvieranie rúk, otáčanie predmetmi, strkanie si prstov do očí, nepretržité kolísanie sa, poskakovanie po celej miestnosti dopredu a dozadu, potriasanie hlavou, pohupovanie sa, šúchanie si očí, hranie sa s vlasmi, poklepkávanie pochutinami (jablko, pomaranč, piškóta, čokoláda, tyčinka, ...) po tanieri, chodenie po špičkách, echolália.

Každá žiačka je vzdelávaná podľa individuálneho výchovno-vzdelávacieho plánu (IVVP), ktorý vychádza zo štátneho vzdelávacieho programu pre deti a žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi poruchami s mentálnym postihnutím ISCED 1, s obsahom vzdelávania pre 5. a 6. ročník.

Pri každej činnosti potrebujú dopomoc, usmernenie, názorné predvedenie, usmernenie počas aktivít, a slovné posilňovanie. Pri aktivitách je dôležitá vhodne zvolená motivácia, napr. počúvanie detských piesní, recitovanie riekaniek, hra na telo...

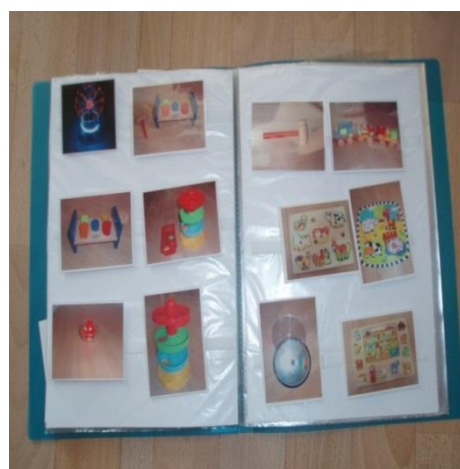
Žiačky komunikujú prostredníctvom komunikačnej knihy, kde sú umiestnené fotografické symboly, na ktorých sú odfotené jednoduché aktivity, ktoré žiačky vykonávajú rady. Tieto aktivity z komunikačnej knihy si žiačky vyberajú na začiatku vyučovacej hodiny ako motivačné aktivity k pedagógom zvolenej edukačnej činnosti alebo slúžia ako forma odmeny po splnení úloh vo vyučovacej hodine. V komunikačnej knihe sme si priebežne vytvorili vlastný súbor fotografií aktivít, ktoré plníme v triede.

Žiačky komunikujú s použitím komunikačnej knihy podľa metodiky VOKS (Výmenný obrázkový komunikačný systém), ktorá je uvedená v knihe Výmenný obrázkový komunikačný systém – VOKS (pozri KNAPCOVÁ, 2009). V súlade s metodikou VOKS je vytvorená aj komunikačná kniha, ktorú žiačky používajú. Komunikačné knihy majú žiačky aj v herni, v ktorých majú vlastný súbor fotografických symbolov s aktivitami, ktoré robia v rámci hry, voľného času, a oddychu. Pozri obr. 1-4.

Obrázok 1, 2 Komunikačná kniha (ďalej KK) v triede (vľavo), a v herni (vpravo)

Prameň: archív autora

Obrázok 3, 4 Aktivity z KK v triede (vľavo), a v herni (vpravo)

Prameň: archív autora

Každá žiačka má v triede aj svoje vlastné komunikačné okienko príslušnej farby a označenia, na ktorom sú umiestnené symboly so základnými hygienickými potrebami (UMYŤ RUKY, PIŤ, WC), a so symbolom POMÔŽ MI. Forma symbolov je zvolená podľa úrovne porozumenia žiačiek, a schopnosti samostatnej manipulácie so symbolmi. Pozri obr. 5.

Obrázok 5 Komunikačné okienka žiačiek v triede

Prameň: archív autora

Na základe neschopnosti mojich žiačiek organizovať si vlastný život, neporozumenia bežným prostriedkom dorozumievania a neschopnosti dostatočne regulovať vlastné správanie, sa dostávajú do stresu a zmätenosti, čoho dôsledkom sú prejavy problémového správania.

Z dôvodu výskytov problémového správania v školskom, ale aj v domácom prostredí, žiačky potrebujú štrukturalizáciu, a vizualizáciu priestoru, času, činnosti, spolu s individuálnym prístupom pri každej činnosti. Žiačky majú v triede vytvorené štruktúrované vyučovanie, ktoré zahŕňa:

- individuálny denný plán,
- organizáciu priestoru,
- systém práce (spoločnej/individuálnej),
- vizuálnu štrukturalizáciu úloh.

V tomto štruktúrovanom, a vizualizovanom prostredí pracujeme, komunikujeme každý deň, 5x do týždňa, v trvaní od príchodu do triedy, po ukončenie dňa v triede, pretože pri výchove a vzdelávaní žiačiek, ktoré majú diagnózu F 84.0, je nevyhnutné, aby sa v triede používala štrukturalizácia, vizualizácia, a individuálny prístup neustále.

Rovnako ako v prostredí triedy, a školy majú žiačky zavedenú vizualizáciu aj v domácom prostredí. Majú štruktúrovaný funkčný priestor, vizualizovaný individuálny denný plán, používajú na komunikáciu komunikačné knihy. Pretože je vhodné používať vizualizáciu za každých okolností, udalostí, a pri každej činnosti.

Neodporúčam jednotlivé prvky vizualizácie eliminovať, pretože žiačky potrebujú vizualizáciu používať každý deň vo svojom živote, aby sa pomocou vizualizácie pohybovali v prostredí, ktorému rozumejú, a mohli komunikovať s osobami, ktoré im pomáhajú, a bez ktorých by neboli schopné fungovať, a existovať vo svojom živote.

A taktiež veľmi úzko spolupracujem, a komunikujem s rodičmi týchto žiačiek, pretože vzájomná spolupráca, výmena informácií medzi pedagógom a rodičom, ale aj medzi pedagógmi vôbec, je pri tejto diagnóze F 84.0, rovnako dôležitá, a nevyhnutná.

2.1 Ukážka individuálneho denného plánu

Individuálny denný plán je vizuálna pomôcka, ktorá znázorňuje aktivity, ktoré sa uskutočnia v priebehu dňa v danom poradí. Napomáha žiačkam s autizmom porozumieť KEDY a KDE sa jednotlivé aktivity udejú, pomáha pri zmene z jednej aktivity do druhej, pomáha im zorientovať sa v čase, priestore a postupnosti, čiže zviditeľňuje deň.

Denný plán má formu panelu, vyrobeného z kartónu alebo dosky, ktorá má určitú farbu, ktorú potom volíme aj pre iné pomôcky a predmety pre žiačky v triede. Na pláne je veľkými tlačenými písmenami napísané meno žiačky, ktorej plán patrí, a nalepená jej fotografia. Stredom panela prechádza súvislý pás suchého zipsu.

Na suchom zipse sú v symbolickej podobe zoradené jednotlivé aktivity dňa, v takom poradí v akom budú prebiehať (napr. KOMUNIKAČNÁ KNIHA, PRÁCA, HERŇA, MULTISENZORICKÁ MIESTNOSŤ, UMYŤ RUKY, DESIATA, UMYŤ ZUBY, WC, PRECHÁDZKA, DOMOV). Podľa toho žiačka vie ČO má robiť. Panel je orientovaný vo zvislej (vertikálnej) polohe- symboly sú na ňom zoradené zhora dolu.

Na konci plánu (dole) je umiestnený tzv. „zberný kôš“, do ktorého žiačka po odlepení prvého symbolu s aktivitou z denného plánu, a vykonaní aktivity na symbolom označenom mieste, odloží (hodí) symbol so skončenou aktivitou, a následne si odlepí z plánu ďalší nasledujúci symbol s aktivitou.

Všetky symboly, ktoré sú v košíku, sú aktivity, ktoré má žiačka už za sebou. Následne sa celý cyklus opakuje: žiačka si zoberie prvý symbol v poradí (napr. po symbole PRÁCA, si zoberie symbol HERŇA) na dennom pláne.

V mojom prípade, niektoré žiačky nevedia samostatne manipulovať so symbolmi, preto dostávajú z mojej strany takú formu a miery podpory, aby bol symbol z denného plánu odňatý. Následne potom, žiačka hľadá v priestore miesto označené identickým

symbolom (predmet, fotografia, obrázkovo- slovný), ktorý je pre ňu signálom, že je na správnom mieste. Symbol prilepí na správne miesto, kde sa aktivita vykonáva, a ktoré je označené takým istým symbolom aký žiacka používa na svojom dennom pláne.

Po vykonaní príslušnej aktivity vezme žiacka symbol z miesta, kde ho v predchádzajúcom kroku nalepila, a vracia sa s ním späť k plánu, kde ho odloží do „zberného košíka“. Keď na pláne nezostane žiaden symbol, a všetky symboly sú v „zbernom košíku“, znamená to, že žiacka má všetko naplánované za sebou, čas uplynul, čiže prázdny denný plán je signálom konca dňa v škole. Plán môže byť orientovaný aj vo vodorovnej (horizontálnej) polohe- symboly sú zoradené zľava doprava. Vtedy je tzv. „zberný kôš“ umiestnený na konci plánu (vpravo). Polohu orientácie panela prispôsobujeme podľa potrieb žiakov v triede.

Plán je v triede umiestnený tak, aby každá žiacka mala k svojmu plánu ľahko prístup. Funkcia plánu je v tom, aby vo zviditeľnenej podobe napovedal žiačkám s autizmom čo majú práve robiť, čo budú robiť potom, kedy budú robiť to, čo majú rady. Symboly na dennom pláne sú zvolené podľa úrovne žiačiek chápať ich význam (predmetová, fotografická, a obrázkovo-slovná), a aj od úrovne jemnej motoriky (schopnosti samostatne manipulovať so symbolmi). Pozri obr. 6-14.

Obrázok 6 Vertikálny nástenný panel so suchým zipsom

Prameň: archív autora

Obrázok 7 „Zberný kôš“ s použitými symbolmi

Prameň: archív autora

Obrázok 8 Vertikálne denné plány žiачiek

Prameň: archív autora

Obrázok 9 Aktivity dňa zoradené na dennom pláne žiačky

Prameň: archív autora

Obrázok 10 Fotografické symboly

Prameň: archív autora

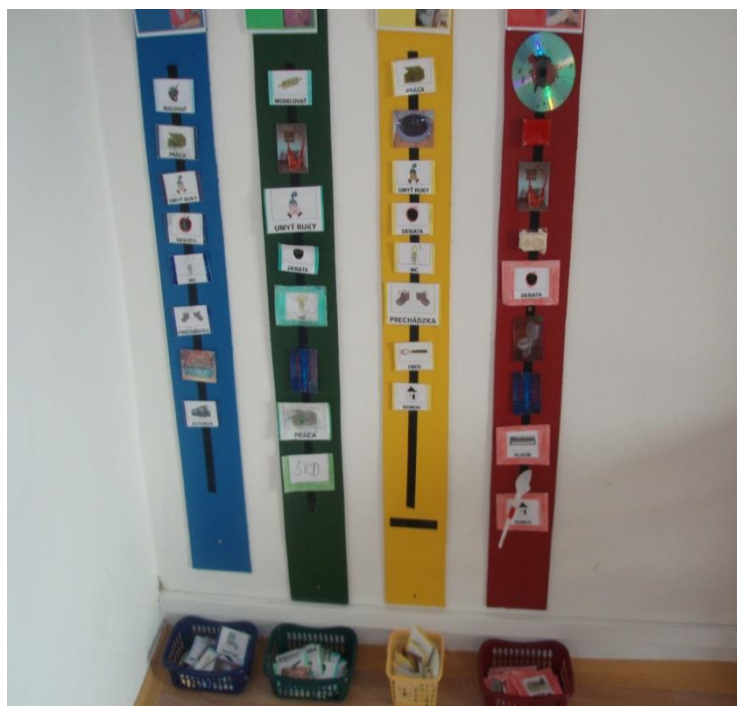
Obrázok 11 Obrázkovo- slovné symboly

Prameň: archív autora

Obrázok 12, 13 Predmetové symboly (vľavo), a suchý zips na zadnej strane symbolu

Prameň: archív autora

Obrázok 14 Vertikálne denné plány žiačiek- kombinované symboly

Prameň: archív autora

Denný plán si zostavím hneď ráno po príchode do triedy, s maximálnou možnou pomocou žiačky, ktorej individuálny plán zostavujem. Prihliadam na špecifiká žiačky (aktivity zvolím podľa oblastí rozvíjania, ich poradie podľa motivácie, počet symbolov podľa schopnosti čakať na obľúbenú aktivitu, atď.).

Nezabúdam na dôležitú zásadu, že plán a poradie aktivít sú žiačke dané, nemôže ich svojvoľne meniť a v žiadnom prípade nemôže symbolmi denného plánu komunikovať (k tomu slúži komunikačná kniha alebo komunikačné okienko v triede). Podľa toho, aký je dlhý reťazec symbolov na pláne, každá žiačka si uvedomuje čas, čiže čas odzrkadľuje dĺžka zaplneného denného plánu. Keď je určitý úsek dňa, alebo celý deň takto vizualizovaný, žiačky majú predstavu čo budú robiť ako prvé, čo ako posledné, koľko činnosti urobia medzitým, na pláne si nájdu obľúbenú činnosť, ktorú si dajú do priestorovo-časových súvislostí s inými aktivitami.

Po vytvorení individuálneho denného plánu v triede, sa žiačky dokázali zorientovať v čase, dokázali si odpovedať na otázky: „Kedy, čo, ako dlho, prečo?“, a tým sa zmiernili aj ich prejavy problémového správania, ktoré vyplývali z nepochopenia nečakaných zmien a udalostí, ktoré sa vyskytli v triede.

2.2 Materiál na prípravu symbolov

Závisí od úrovne porozumenia žiakov s autizmom v triede, a aj od úrovne samostatnej manipulácie so symbolmi. Ja som si priebežne vytvorila vlastný súbor predmetov, fotografií, a obrázkovo slovných symbolov, pričom základ tvoria symboly z učebného materiálu pre deti s autizmom *Moje učenie* (pozri ŠEDIBOVÁ, 2001). Veľa obrázkov som

si sama nakreslila podľa individuálnych potrieb žiakov s autizmom v triede. Ako predloha mi poslúžili aj piktoqramy. Vždy však zachovávam rovnaký rozmer obrázkov. Pod vlastnými fotografiami alebo obrázkami som umiestnila ich názvy veľkými tlačenými písmenami (napísané na počítači alebo voľne rukou), aby mali žiačky do budúca ľahšiu cestu k prípadnému globálnemu čítaniu.

V praxi sa mi osvedčilo, že pomenovanie obrázkov má rovnaký veľký význam v uľahčení komunikácie žiačiek s osobou, ktorá nie je oboznámená s obrázkami, ale môže si tak obsah z obrázka prečítať. Najskôr všetky žiačky v triede začali používať fotografie, a obrázkovo- slovné symboly vo veľkosti 5x5 cm. Neskôr sa mi ukázalo, že u dvoch žiačiek je ťažké rozlíšenie, a samostatná manipulácia so symbolmi týchto rozmerov, preto som im symboly zväčšila. Kvôli lepšiemu úchopu symbolu, a následnej manipulácie s ním, som si symboly zospodu podlepila bielym tvrdým papierom. Pozri obr. 12, 14.

Farba tvrdého papiera je biela, z dôvodu lepšieho rozlíšenia symbolu v pozadí na ploche. Veľkosť bieleho tvrdého papiera si zvolím podľa schopnosti žiakov s autizmom samostatne manipulovať so symbolmi. Pre rýchlejšiu a jednoduchšiu výrobu obrázkov používam aj čiernobiele obrázky. Nemusia to byť vždy farebné obrázky. Vždy to závisí od úrovne porozumenia žiakov s autizmom v danej triede.

Ja si vkladám fotografie, a obrázkovo- slovné symboly do vopred hotovej šablóny na počítači. Šablóna má tvar tabuľky, v ktorej stĺpce a riadky si prispôbim tak, aby mala tabuľka požadované rozmery tak, akú veľkosť symbolu potrebujem. Následne do nej vkladám vybraté fotografie a obrázkovo- slovné symboly, ktoré si vytlačím.

2.3 Príprava fotografického a obrázkovo- slovného symbolu (dvojrozmerný symbol)

Pomôcky:

- laminovacia fólia, laminovací stroj, samolepiaci suchý zips, nožnice.

Postup výroby:

- vytlačenú (v potrebnej veľkosti) fotografiu alebo obrázkovo- slovný symbol si vložím do laminovacej fólie, a zatavím v laminovacom stroji,
- do stredu zadnej časti fotografie alebo obrázkovo- slovného symbolu nalepím dve časti suchého zipsu, z dôvodu prichytenia fotografie alebo obrázkovo- slovného symbolu na rôzne druhy povrchov). Pozri obr. 10, 11, 13.

2.4 Príprava predmetového symbolu (trojrozmerný symbol)

Pomôcky:

- obľúbené pochutiny žiakov (lentilky, tyčinka, cukrík) alebo predmety, ktoré svojim vzhľadom vystihujú obsah zvoleného symbolu (napr. zápalková krabička= symbol PRÁCA, plastová lyžica= symbol OBED, viečko od jogurtu= DESIATA, malé toaletné mydlo= UMYŤ RUKY, hračkársky plastový model WC= WC), biely tvrdý papier, lepiaca páska, samolepiaci suchý zips, nožnice.

Postup výroby:

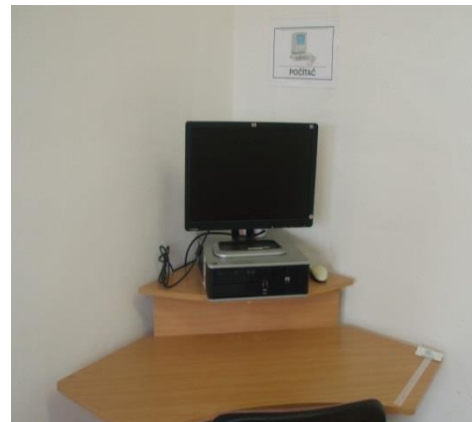
- zvolený predmet alebo pochutinu si položí na pripravený biely tvrdý papier, ktorý má požadovanú veľkosť, napr. 5x5 cm,
- pomocou lepiacej pásky pevnejšie zalepím predmet alebo pochutinu na pripravený biely tvrdý papier- vznikne mi predmetový symbol,
- do stredu zadnej časti, takto pripraveného predmetového symbolu, nalepím dve časti suchého zipsu, z dôvodu prichytenia predmetového symbolu na rôzne druhy povrchov. Pozri obr. 12, 13.

2.5 Ukážka organizácie priestoru

Organizácia fyzického priestoru v triede pomáha žiačkám s autizmom porozumieť KDE majú práve byť. V triede majú jasné fyzické a vizuálne hranice priestorov, jasne označené časti triedy, priestorov, vymedzenie priestorov na konkrétne aktivity, čo im umožňuje minimalizáciu rozptýlenia. Každý funkčný priestor v triede označím takým istým symbolom (predmetom, fotografiou alebo obrázkovo-slovné) aký žiačky používajú na svojom dennom pláne. Tak dostal každý označený priestor jednoznačný účel (PRÁCA= učenie, POČÍTAČ= práca na počítači, RÁDIO= počúvanie hudby, ODDYCH= relaxácia, atď.).

Takýmto spôsobom mám v triede vytvorené nasledovné zóny:

- zóna PRÁCA, PRÁCA SPOLU, PC, ROZPRÁVAŤ SA (pre ranné hudobné aktivity spojené s aktivitami: AKÉ JE DNES POČASIE? KTO JE DNES V TRIEDE?), KLAVÍR, HERŇA, ODDYCH, RÁDIO, UMYŤ RUKY, UMYŤ ZUBY, WC. Pozri obr. 15-21.

Obrázok 15, 16 Kútik pre individuálnu prácu (vľavo), a pre prácu na pc (vpravo)

Prameň: archív autora

Obrázok 17, 18 Kútik na aktivitu „Aké je dnes počasie?“ (vľavo), a kútik na skupinovú aktivitu s klavírom (vpravo)

Prameň: archív autora

Obrázok 19 Symbolové označenie miestnosti herne (formát A4)

Prameň: archív autora

Obrázok 20 Kútik v kúpeľni na umývanie rúk, a zubov

Prameň: archív autora

Obrázok 21 Kútik v kúpeľni na zavesenie uterákov

Prameň: archív autora

Symbols, ktoré označujú funkčný priestor v triede môžu byť aj väčšieho rozmeru ako je rozmer symbolov používaných na dennom pláne žiakov s autizmom, napr. v mojej triede je priestor pre individuálnu prácu, prácu na pc, a miestnosť herne označený rozmerovo väčším symbolom (veľkosť A4) ako rozmer symbolu, ktorý používajú žiačky na dennom pláne (napr. veľkosť 5x5 cm). Pomáham žiačkam rozlíšiť, a následne nájsť funkčný priestor. Pozri obr. 15, 16, 19.

Pri každom symbole, ktorý označuje funkčný priestor v triede, je nalepený suchý zips, aby si žiačky po odlepení symbolu z denného plánu, mohli v danom priestore správne prilepiť symbol k symbolu označujúcim daný priestor. Každá zo spomínaných aktivít prebieha len v nato určenom, symbolom označenom priestore, takže žiačky vedia, KDE sa konkrétna činnosť vykonáva. Každý jeden kútik alebo priestor v triede je jednoznačne vizuálne označený symbolom, ktorý zodpovedá úrovni porozumenia žiačiek s autizmom.

Organizáciu priestoru je možné doceliť okrem symbolov na viditeľnom mieste v triede aj s použitím skrine, paravánu, koberca, nalepených farebných pruhov na podlahe, ktorými si pomôžem oddeliť jednotlivé zóny pre vykonávanie jednotlivých aktivít v triede. Ja som si napr. pomocou skrine oddelila kútik na prácu od ďalších kútikov v triede, ktoré sú označené symbolmi, aby som minimalizovala rozptýlenie žiačiek pri individuálnej práci. Pozri obr. 22.

Obrázok 22 Vtvorenie funkčného miesta, pre individuálnu prácu v triede, pomocou skrine

Prameň: archív autora

Tak vznikne priestor pre prácu, ktorý si následne označím príslušným symbolom PRÁCA, ktorý je rovnaký so symbolom na dennom pláne, aké žiačky používajú. Žiačka po odlepení symbolu PRÁCA z denného plánu vie, v ktorej časti triedy sa aktivita vykonáva. Príde na symbolom označené miesto PRÁCA, prilepí svoj symbol PRÁCA na suchý zips pri symbole označujúcom miesto PRÁCA, a vykonáva pedagógom zvolenú individuálnu edukačnú činnosť. Po skončení činnosti, si odlepí symbol PRÁCA, a odloží ho do „zberného košíka“ pod svojím denným plánom.

Následne si odlepí z plánu symbol HERŇA, a odchádza so symbolom v ruke k miestnosti s označením HERŇA, kde nalepí na suchý zips symbol HERŇA, ktorý drží v ruke, a vchádza do miestnosti herne, kde vykonáva oddychové aktivity s pedagógom alebo asistentom. Po skončení aktivít v herni, si žiačka odlepí symbol HERŇA zo suchého zipsu na určenom mieste, a odkladá ho do „zberného košíka“. Tento cyklus sa opakuje, pokiaľ nie je denný plán so symbolmi prázdny. Prázdny denný plán je signálom konca dňa v škole.

Prostredie v triede nie je pre nich chaotické. Necítia sa zmätene, podráždene, nervózne a neisto. Žiačky sa dokážu zorientovať vo vizuálne usporiadanom prostredí triedy, a vedia, KDE sa v triede vykonávajú jednotlivé aktivity, a tým sa zmiernili aj problémové prejavy ich správania, ktoré nastali, keď nemali vizuálnu organizáciu priestoru v triede. Pozri obr. 15-22

3 UKÁŽKA VYUČOVACEJ HODINY S VYUŽITÍM METÓDY VIZUALIZÁCIE

V 3. kapitole popíšem vyučovaciu hodinu s použitím vizualizácie, s jej metodickým spracovaním postupu. Vyučovacia hodina, a aktivity v triede sú prepojené s používaním denného plánu, organizácie priestoru, systému práce (skupinovej/ individuálnej), vizuálnej štrukturalizácie úloh. Na každej vyučovacej hodine, a pri každej činnosti, žiačky potrebujú neustálu verbálnu motiváciu, podporu, pomoc, vizuálne a názorné prevedenie.

3.1 Vyučovacia hodina- Slovenský jazyk

Predmet: Slovenský jazyk

Ročník: piaty a šiesty

Učebňa: trieda B

Téma: prípravné cvičenia na globálne čítanie

Ciele:

kognitívne:

- zostaviť individuálny denný plán s učiteľkinou pomocou,
- vybrať si z komunikačnej knihy fotografický symbol hudobného nástroja,
- priradiť správne dvojice slov k sebe bez čítania,
- roztriediť správne slabiky na tri skupiny do pripravenej drevenej krabice,

afektívne:

- pracovať v skupine/ individuálne pri práci s učiteľkou,
- reagovať na učiteľkine pokyny pri aktivitách,
- žiadať, a komunikovať pomocou komunikačnej knihy, vizuálnej tabuľky činností,

psychomotorické:

- zobrať samostatne/ s pomocou symbol zo svojho denného plánu,
- dokázať samostatne/ s pomocou prilepiť symbol na správne miesto,
- venovať pozornosť aktivitám/ úlohám, ktoré v danom priestore vykonávam,
- pracovať počas individuálnej práce samostatne za lavicou.

Určené prioritné oblasti:

Komunikácia: žiadanie odmeny/ činnosti pomocou komunikačnej knihy. Posilňovať komunikačný zámer gestom. Rozvíjať expresívnu reč pomocou alternatívnej komunikácie- používanie symbolov, akceptovanie nových symbolov, a konkrétna manipulácia so symbolmi pri žiadaní.

Jemná motorika: rozvíjať pomocou aktivít/ úloh koordináciu oko- ruka, schopnosť sledovať predmet, s ktorým práve pracujem. Manipulácia so symbolmi (samostatne/ s pomocou).

Správanie: eliminovať problémové správanie pomocou vizualizácie, zlepšiť nadviazanie očného kontaktu, tlmiť stereotypné správanie, motorické stereotypie prostredníctvom vhodne zvolených aktivít pri skupinovej/ individuálnej práci.

Formy:

- spoločná práca (celá trieda, počet žiačiek 4),

- individuálna práca (individuálna práca s učiteľkou).

Metódy špeciálno-pedagogické :

- metóda viacnásobného opakovania informácie,
- metóda nadmerného zvýraznenia informácie (napr.: predmet – pozadie),
- metóda individuálneho prístupu,
- metóda optimálneho kódovania (zostavovanie znakov, grafém tak, aby boli čo najľahšie rozriešiteľné),
- metóda sprostredkovania náhradnými komunikačnými systémami (pri absencii hovorenej reči),
- metóda modifikácie kurikula (formálna a obsahová úprava obsahu edukácie),
- metóda intenzívnej motivácie,
- metóda algoritmizácie kurikula (rozloženie väčších celkov na menšie v logickej následnosti),
- metóda zapojenia kompenzačných technických prostriedkov (podľa druhu a stupňa postihnutia),
- metóda postupnej symbolizácie (od reálnych predmetov cez zmenšenie k obrazom – symbolom),
- metóda pozitívnej psychickej tonizácie (snaha o vytvorenie psychickej pohody pre žiaka),
- metóda využívania inštrukčných médií,
- metóda aplikácie individuálnych vzdelávacích programov.

Zásady:

Uplatnenie didaktických zásad na vyučovaní predmetu Slovenský jazyk:

- Zásada názornosti- plynutie času v triede bolo symbolmi vizualizované na individuálnom dennom pláne žiačiek. Sled udalostí, poradie aktivít/ úloh boli vizualizované v okienkach pripravenej tabuľky. Pri komunikácií so žiačkami sa použili komunikačné knihy. Pri aktivitách bola vizualizácia funkčného prostredia prostredníctvom symbolov označujúcich konkrétne miesto. Pri úvodnej skupinovej aktivite bol zabezpečený výber hudobných nástrojov cez komunikačnú knihu. Poradie systému práce, a úloh pri individuálnej práci bolo vizuálne, podľa systému zľava doprava. Použila sa vizuálna krabicová organizácia pri plnení úlohy. Slovné pokyny boli podporované symbolmi „DOBRE“, „ZLE“, a názorným predvedením. Rovnako aj slovný pokyn „KONIEC“ bol názorne predvedený.
- Zásada primeranosti: aktivity/ úlohy pre žiakov sú primerané veku žiakov a ich špecifických osobitostí vyplývajúcich z diagnózy.
- Zásada vedeckosti: plynutie času v triede, funkčné miesta, výber hudobných nástrojov na skupinovú aktivitu, systém práce, poradie úloh pri individuálnej práci, žiadanie odmien/ činností pomocou komunikačnej knihy, sú zviditeľnené inovatívnou metódou vizualizácie.
- Zásada individuálneho prístupu: ku každému žiakovi pristupovať individuálne. Forma symbolov, aktivity, úlohy sú zvolené podľa úrovne porozumenia, a individuálnych potrieb, a požiadaviek žiačiek.
- Zásada systematickosti.
- Zásada postupnosti.
- Zásada uvedomelosti a aktivity.

- Zásada komplexného rozvoja žiakov: plnenie cieľov.

Materiálne zabezpečenie vyučovacej hodiny v rámci štruktúrovaného vyučovania (v ukážke vyučovacej hodiny využívam štruktúrovanú organizáciu, metódu vizualizácie, a tieto pomôcky):

Vytvorenie individuálneho denného plánu:

Panel s príslušným farebným označením, menom, a fotkou žiačky. Predmetové, fotografické, a obrázkovo- slovné symboly, podľa úrovne porozumenia žiačky, vo vertikálnom poradí. Vytvorené symboly: KLAVÍR, PRÁCA, HERŇA, „Zberný kôš“ pod každým denným plánom. Pozri obr. 23-25.

Obrázok 23 Rozvrh dňa na dennom pláne žiačiek

Prameň: archív autora

Obrázok 24 „Zberný kôš“

Prameň: archív autora

Obrázok 25 Ďalšia aktivita z denného plánu- individuálna „PRÁCA“, ostatné žiačky „HERŇA“

Prameň: archív autora

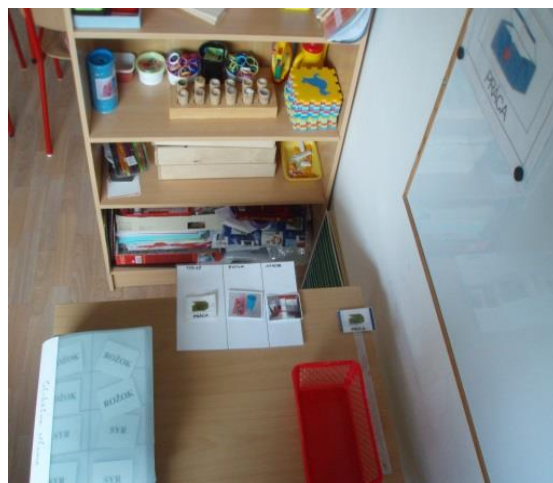
Vytvorenie organizácie miesta:

Vytvorenie jednotlivých kútikov pomocou oddelenia časti miestnosti v triede- skriňou, vizuálne označenie miesta pomocou symbolu. Predmetové, fotografické, a obrázkovo-slovné symboly, podľa úrovne porozumenia žiačky. Vytvorené symboly: KLAVÍR, PRÁCA, HERŇA, Pozri obr. 19, 26-28.

Obrázok 26 Označenie miesta identickým symbolom

Prameň: archív autora

Obrázok 27, 28 Individuálna práca za lavicou

Prameň: archív autora

System práce:

Úlohy sa plnia zľava doprava. Na ľavej strane lavice pripravené úlohy na vyučovaciu hodinu. Na pravej strane lavice položený košík pre dokončené úlohy. V hornej časti lavice pripravená tabuľka TERAZ- POTOM- NESKÔR. V jej okienkach sú symboly odmeny/ činnosti, ktoré nasledujú po dokončení úloh. Pozri obr. 29-31.

1. krok

2. krok

3. krok

Obrázok 29 Systém úloh zľava doprava

Prameň: archív autora

1. krok

2. krok

3. krok

4. krok

Obrázok 30 Systém práce zľava doprava

Prameň: archív autora

Obrázok 31 Vizuálna tabuľka TERAZ- POTOM- NESKÔR

Prameň: archív autora

Vizuálna organizácia úlohy

Drevená krabica, ktorej vnútro je doskami predelené na tri časti. V každej časti je slabika, ku ktorej má žiacka správne roztriediť slabiky, z plastovej krabičky na ľavej strane, do vnútra drevenej krabice. Pozri obr. 32.

Obrázok 32 Krabicová organizácia úlohy

Prameň: archív autora

Pomôcky:

- klavír,
- hudobné nástroje,
- vizuálny symbol „KONIEC“ (pozri obr. 33),
- vizuálna podpora symboly „DOBRE“, „ZLE“ (pozri obr. 34),
- komunikačná kniha pri výbere hudobných nástrojov (pozri obr. 35),
- komunikačná kniha pri výbere oddychových aktivít v herni (pozri obr. 2, 4).

Obrázok 33 Symbol „KONIEC“

Prameň: archív autora

Obrázok 34 Vizuálna podpora (symboly „DOBRE“, „ZLE“)

Prameň: archív autora

BUBIENOK

RUMBA GULE

TAMBURÍNA

PALIČKY

Obrázok 35 Fotografické symboly hudobných nástrojov z KK

Prameň: archív autora

V rámci štruktúrovaného vyučovania, pomocou vizualizácie, som vyučovaciu hodinu rozdelila na tieto časti.

1. časť: skupinová aktivita v kútiku KLAVÍR
2. časť: individuálna práca v kútiku PRÁCA
3. časť: oddychové aktivity v miestnosti HERŇA

Metodický postup:

Náplňou hodiny boli aktivity žiačiek s autizmom v triede, ktorá spĺňa požiadavky metódy vizualizácie, a je zameraná na minimalizáciu problémového správania žiačiek pri edukácii. V úvodnej časti hodiny si každá žiačka vytvorí spolu s mojou pomocou individuálny denný plán. Po mojom pokyne si žiačky zoberú (samostatne/ s dopomocou) prvý symbol na pláne (symbol KLAVÍR), nájdu miesto označené rovnakým symbolom v triede. Priložia symbol k identickému symbolu, a posadajú si na stoličky okolo lavice, na ktorej je položený klavír.

1. časť: Skupinová aktivita v kútiku KLAVÍR

Po rannom príchode žiačiek do triedy, si vytvorí každá žiačka s mojou dopomocou individuálny denný plán. Po mojom pokyne si žiačky zoberú (samostatne/ s dopomocou) prvý symbol na pláne (symbol KLAVÍR), nájdu miesto označené rovnakým symbolom v triede. Priložia symbol k identickému symbolu, a posadajú si na stoličky okolo lavice, na ktorej je položený klavír.

Nasleduje úvodné privítanie žiačiek. „Dobré ráno, žiačky.“ Pozdravím, a zamávam rukou pred celou skupinou žiačiek. Následne pozdravím, a zamávam pred očami každej žiačky, a oslovím ju jej menom. „Dobré ráno, Simonka.“ „Dobré ráno, Lenka.“ „Dobré ráno, Betka.“

„Dobré ráno, Amálka.“ Oslovená žiačka mi zamáva. Nie všetky žiačky sú schopné zamávať, vtedy pomáha asistentka, zdvihne žiačkinu ruku a zamáva ňou. Nakoniec pozdravím aj asistentke: „Dobré ráno, Veronika.“

Snažím sa nadviazať očný kontakt so žiačkami, sústrediť pozornosť na priebeh aktivity, a na seba. Ak je to potrebné, pozdravím, a zamávam žiačke viac krát, podľa schopnosti nadviazania očného kontaktu, a podmienok splnenia aktivity. V tejto fáze úlohy využívam metódu viacnásobného opakovania, individuálneho prístupu, manipulácie, a fyzického promptu, čiže fyzickej dopomoci, buď úplnej alebo čiastočnej, tak, aby sa daná aktivita uskutočnila, a dokončila. Zároveň je táto aktivita mojou spätnou väzbou, ako sú žiačky schopné vnímať, a porozumieť pokynom v daný deň.

Následne po tejto aktivite začnem hrať na klavíri pieseň:

„Vykuklo slniečko zaránky, zaránky, zobudí na poli škovránky, škovránky, zobudí na poli škovránky, škovránky. Vyženie husičky do poľa, do poľa, na včielky bzučalky, zavolá, zavolá, na včielky bzučalky zavolá, zavolá. Pobozká kvetinky na očká, na očká, na spáčov slniečko nepočká, nepočká, na spáčov slniečko nepočká, nepočká.“

Žiačky počúvajú pieseň, kolíšu sa, tleskajú, niektoré sa od radosti aj zasmejú. Po skončení piesne vyzvem asistentku, aby podala žiačkám komunikačnú knihu s odfotenými hudobnými nástrojmi, ktoré sú v triede. Každá zo žiačiek si vyberie z komunikačnej knihy fotografický symbol hudobného nástroja, a podá ho asistentke do dlane. Takto prebieha komunikačná výmena medzi žiačkou a asistentkou. Žiačka dostáva za výmenu symbolu konkrétny hudobný nástroj (bubienok, rumba gule, paličky, tamburína), ktorý je znázornený na symbole.

Žiačky vedia komunikovať prostredníctvom komunikačnej knihy samostatne, nepotrebuje fyzický prompt v plnej miere. Ak výber symbolu trvá dlhšie, a ostatné žiačky sú nervózne z čakania, vtedy využívam slovné nabádanie, posilňovanie žiačky. Keď má v ruke každá zo žiačiek hudobný nástroj, asistentka položí komunikačnú knihu na lavicu. Otočím sa smerom ku žiačkám. Oslovím žiačku, vezmem hudobný nástroj do ruky, a pomenujem ho. „Simonka, toto je bubienok.“ „Lenka, toto je tamburína.“ ... Tento cyklus sa opakuje, kým sa nevystriedajú všetky žiačky.

Opäť sa snažím o nadviazanie očného kontaktu na seba, a hudobný nástroj, ktorý držím v rukách. Následne vyzvem žiačku, aby na pomenovaný hudobný nástroj sama ukázala, a zahrála. „Simonka, kde je bubienok? Zahráj!“ Lenka, kde je tamburína? Zahráj!“ ... Opäť celý cyklus striedania žiačiek zopakujem. Žiačky potrebujú pri ukazovaní na hudobný nástroj fyzickú dopomoc, vtedy zasiahne asistentka, ktorá buď úplne alebo čiastočne pomáha pri plnení a dokončení aktivity. V tejto fáze aktivity používam jednoduché vety kvôli porozumeniu žiačiek.

Po splnení tejto aktivity vyzvem žiačky, aby všetky spolu zahráli na hudobné nástroje, a odohrám na klavíri 5 piesní (napr. „Na zelenej lúke sedí zajac.“ „Čičence, čičence.“ „Zahrajte mi muzikanti.“ „Maličká som.“ „Červený kachel.“). Ak je to potrebné, asistentka pomáha žiačkám s manipuláciou vybratých hudobných nástrojov.

Po poslednej odohratej piesni, sa otočím ku žiačkám, a ukončím hudobnú aktivitu názorným predvedením, ktoré je doprevádzané slovným pomenovaním „KONIEC,“ tj. vo vzduchu prekrížim obidve ruky, a súčasne mávam obidvoma rukami smerom od seba a k

sebe. Toto názorné predvedenie opakujem 3x aj so slovným pomenovaním „KONIEC.“ Následne prikryjem klavír dekou, a vyzvem žiačky, aby odložili hudobné nástroje do príslušnej krabičky.

Keďže je táto hudobná aktivita u žiačiek veľmi obľúbená, niektoré žiačky majú problém s jej skončením. Vtedy nastupuje problémové správanie- plač, zlosť, búchanie rukami po lavici, štípanie, ťahanie za vlasy osôb v ich blízkosti, sebapoškodzovanie (udieranie sa po hlave, ústach). Riešim to nasledovne: žiačke neustupujem, rovnako ako ostatné žiačky aj ona musí ukončiť aktivitu, ale s úplnou fyzickou pomocou asistentky, prípadne aj s mojou pomocou.

Žiačky nástroje odložia, odlepia si symbol KLAVÍR z príslušného miesta, prídu k svojmu dennému plánu, a hodia symbol do svojho „zberného košíka“ pod plánom. Takže vedia, že aktivita je skončená, a následne si odlepujú z plánu ďalšiu aktivitu. Žiačky spolu s asistentkou pokračujú aktivitami v pláne, a ja pokračujem individuálnou prácou s jednou žiačkou.

2. časť: Individuálna práca v kútiku PRÁCA

Žiačka si odlepí z plánu symbol PRÁCA, nájde miesto s príslušným symbolom v triede. Zalepí symbol k identickému symbolu, a sadne si za lavicu na stoličku. V rámci systému práce a úloh volím aktivity tak, aby žiačke bolo jasné:

- Aká je to úloha?
- Koľko toho je?
- Ako viem, že som skončila? (Že úloha je skončená?)
- Čo nasleduje potom?

V tejto vyučovacej hodine, pri individuálnej práci so žiačkou, som zvolila systém práce zľava doprava. Zvolený systém práce závisí od individuálnych potrieb a požiadaviek žiačky s autizmom. Takže aktivity sú pripravené na lavici naľavo. Žiačka vidí, koľko úloh musí zvládnuť. Na pravej strane lavice je položený košík, do ktorého žiačka uloží skončené úlohy. Ak všetky úlohy z ľavej strany skončia v košíku na pravej strane, žiačka vie, že úlohy sú skončené. Hore na lavici je položená tabuľka TERAZ- POTOM- NESKÔR (PRÁCA- ODMENA- HERŇA) s aktivitami, ktoré nasledujú po skončení úloh. Žiačka pomocou vizualizácie vidí, čo nasleduje potom. Žiačka vie, čo sa od nej očakáva, ktoré úlohy musí vypracovať a čo dostáva ako odmenu.

Žiačka si vyberá prvú úlohu z košíka naľavo, a začína pracovať. Pracuje s pomocou mojich verbálnych pokynov. Pri plnení úlohy potrebuje usmernenie, fyzickú pomoc (úplnu/ čiastočnú, záleží od náročnosti úlohy), slovné posilňovanie, motiváciu. Žiačku slovné posmeľujem k dokončeniu úlohy. Slovné posmeľovanie je doprevádzané vizuálnou podporou (symbol „DOBRE“). Ak žiačka úlohu plní nesprávne, používam vizuálnu podporu (symbol „ZLE“), a vyslovím jednoduchú vetu: „OPRAV SA!“

Prvá úloha: priradzovanie slov na dve skupiny (bez čítania)

Žiačka má vo vytvorenej knihe prípravné úlohy na globálne čítanie. Jej úlohou je správne priradiť dvojice slov k sebe bez čítania (RUKA, OBOČIE, NOHAVICE, ŠÁL, JA, LENKA, PÍŤ, ZÁCHOD, DOM, DYM, MYŠ, MISA, PAS, PES, HOD, HAD, NÔŽ, KÔŠ). Keď žiačka úlohu dokončí, samostatne ju odloží do košíka napravo. Následne si žiačka zoberie ďalšiu úlohu z ľavej strany lavice. Pri ďalšej úlohe som volila vizuálnu „krabicovú“ organizáciu.

Opäť pracuje s pomocou mojich verbálnych pokynov. Pri plnení úlohy potrebuje usmernenie, fyzickú pomoc (úplnu/ čiastočnú, záleží od náročnosti úlohy), slovné posilňovanie, motiváciu. Žiačku slovné posmeľujem k dokončeniu úlohy. Slovné posmeľovanie je doprevádzané vizuálnou podporou (symbol „DOBRE“). Ak žiačka úlohu plní nesprávne, používam vizuálnu podporu (symbol „ZLE“), a vyslovím jednoduchú vetu: „OPRAV SA!“

Druhá úloha: triedenie slabík na tri skupiny (bez čítania)

Žiačka si zoberie z ľavej strany lavice drevenú krabicu, ktorej vnútro je rozdelené doskami na tri časti. V prvej časti je slabika ME, v druhej časti je slabika NE, a v tretej časti je slabika ZE. Na ľavej strane od krabice sú v plastovej krabičke ďalšie slabiky (ME, NE, ZE). Žiačka má správne roztriediť slabiky z plastovej krabičky, k slabikám vo vnútri krabice. Úloha je splnená vtedy, ak je plastová krabička so slabikami na ľavej strane prázdna, všetky slabiky správne roztriedené v drevenej krabici, vtedy môže žiačka drevenú krabicu odložiť na pravú stranu lavice. Ak na ľavej strane lavice nemá žiačka žiadne úlohy, znamená to, že plnenie úloh sa skončilo. Ukončenie práce je doprevádzané aj slovným pokynom „KONIEC“, s názorným prevedením.

Vezmem do ruky, z hornej časti lavice, tabuľku TERAZ- POTOM- NESKÔR, a podám ju žiačke. Žiačka odlepí symbol PRÁCA z tabuľky (v okienku TERAZ) a odloží ho do košíka napravo. Na tabuľke v okienku POTOM je nalepený symbol ODMENY. Môže mať formu obľúbenej žiačkinej pochutiny alebo činnosti (tyčinka, rádio, DVD Spievankovo, mince, ...). Následne potom si odlepuje z tabuľky, z okienka NESKÔR, symbol HERŇA. Žiačka vie čo nasleduje, a kam pôjde. Odlepí si symbol PRÁCA z príslušného miesta, a odloží ho do „zberného košíka“ pod svojím plánom. V ruke drží symbol HERŇA, kam spolu odchádzame.

3. časť: oddychové aktivity v miestnosti HERŇA

Spolu so žiačkou prichádzame k miestnosti herne. Žiačka nalepí symbol HERŇA k identickému symbolu na dverách herne, a spolu vchádzame dnu. V herni má žiačka k dispozícii komunikačnú knihu, v ktorej má vytvorený súbor fotografických aktivít, ktoré sa dajú v herni vykonávať. Žiačka príde ku komunikačnej knihe, otvorí ju, vyberie si symbol s činnosťou, ktorú rada robí. Podá symbol do mojej dlane, a ja jej výmenou za symbol podávam do ruky vybranú činnosť (napr. vkladanie CD na plastovú paličku). Žiačka s úsmevom vezme CD s plastovou paličkou, a odchádza si sadnúť na gauč v herni, kde si v pokoji vkladá. Túto činnosť má žiačka veľmi rada, a zároveň si ňou precvičuje jemnú motoriku, koordináciu oko- ruka, a manipuláciu s CD. Takže aj počas oddychových aktivít sa snažím rozvíjať, a sfunkčovať jednotlivé motorické oblasti, v ktorých má žiačka deficit podľa jej individuálnych potrieb a požiadaviek.

Reflexia vyučovacej hodiny:

Myslím si, že ciele tejto vyučovacej hodiny boli správne formulované. K dosahovaniu cieľov, som viedla žiakov uplatňovaním didaktických zásad a špeciálno- pedagogických metód. Vo vyučovacej hodine sa účelne vystriedali skupinové aktivity aj individuálnu prácu so žiačkami. Problémové správanie, ktoré sa vyskytlo pri odmietaní ukončiť skupinovú aktivitu, som vyriešila tak, aby som nervóznou žiačku ukludnila, zamedzila ohrozeniu ďalších žiačiek, a aby som v triede zachovala naďalej príjemnú a pokojnú atmosféru. Čas na upevnenie a precvičovanie učiva som efektívne využívala. Štruktúra vyučovacej hodiny zodpovedala cieľom preberaného učiva, učebným dispozíciám

žiačiek s prihliadaním na ich individuálne potreby, a požiadavky. Niektoré aktivity/ úlohy žiačky splnili, a dokončili samostatne.

Ostatné žiačky potrebovali fyzickú pomoc asistentky/ učiteľky. Aktivity/ úlohy boli dostačujúce, rôznorodé, a vývinovo primerané k individuálnym potrebám žiačiek. Počas celého vyučovacieho procesu potrebovali žiačky názorné predvedenie, slovnú motiváciu, vizuálnu podporu, usmernenie. Napriek výskytu problémového správania, na konci skupinovej aktivity, mali žiačky radosť z aktivít, ktoré sme vytvárali. Rovnako aj pri plnení úloh, počas individuálnej práce, kde žiačky rady pracujú s učiteľkou. Cítia, že učiteľka je osoba, na ktorú sa môžu spoľahnúť, pomôže im, vie ich motivovať, a jej ich kamarátka.

Verím, že táto ukážka vyučovacej hodiny s pomocou vizualizácie, ako aj návrh štruktúrovaného vyučovania, individuálneho denného plánu, organizácie triedy, popisu materiálu pri príprave symbolov, návrhu prípravy predmetových, fotografických a obrázkovo- slovných symbolov, budú prínosom pre ostatných pedagógov a účinnou pomôckou pri práci so žiakmi s autizmom.

Na záver si dovoľím predložiť niekoľko odporúčaní pre prax, ktoré vyplynuli z mojich pedagogických skúseností, vyplývajúcich z práce so žiačkami s autizmom, počas edukačnej činnosti v triede.

Odporúčania pre špeciálnopedagogickú prax:

- odporúčam, aby sa používanie metódy vizualizácie zaviedlo do triedy, ktorú navštevuje žiak s autizmom, pretože výraznou mierou pomáha k znižovaniu problémového správania žiaka s autizmom, zjednodušuje jeho každodenné fungovanie v živote,
- metóda vizualizácie by mala spĺňať prvky: vizualizáciu priestoru a času, napr. vytvorenie zón na jednotlivé činnosti, denný režim, procesuálne a pracovné schémy, nositeľa vizuálnych informácií, napr. obrazové pomocné nástroje- kartačky so znázornením predmetov, osôb, činností, komunikačná kniha, kresby napomáhajúce orientácii a ďalšiu zbierku nástrojov augmentatívnej komunikácie,
- obrazové pomocné nástroje musíme prispôbiť individuálne podľa úrovne porozumenia žiaka s autizmom,
- je potrebné, aby medzi jednotlivými pedagógmi, ktorí vzdelávajú žiakov s autizmom prebiehala vzájomná výmena informácií týkajúcich sa problematiky autizmu, skvalitnenia života autistickým žiakom, a zjednodušenia komunikácie medzi pedagógom a jeho autistickým žiakom.

ZÁVER

Cieľom práce bolo na základe osvedčených pedagogických skúsenosti z edukačnej praxe prezentovať vlastné pedagogické tvorivé skúsenosti so zavádzaním metódy vizualizácie do triedy, a na vyučovacej hodine pri edukácii žiačiek s autizmom. Jednotlivé prvky metódy vizualizácie, a štruktúrovaného vyučovania som metodicky popísala, s využitím vlastných pedagogických tvorivých skúseností. Vychádzala som z praktických skúseností pri zavádzaní vizualizácie do triedy, a z konkrétnych aktivít realizovaných na hodine slovenského jazyka, a poukázala som na význam využívania metódy vizualizácie, ako špecifickej metódy používanej pri vzdelávaní žiakov s autizmom.

Prínosom pre pedagogickú prax je ukážka vyučovacej hodiny slovenského jazyka priamo na edukácii v triede s využitím metódy vizualizácie, ako aj návrh štruktúrovaného vyučovania, individuálneho denného plánu, organizácie triedy, popisu materiálu pri príprave symbolov, návrhu prípravy predmetových, fotografických a obrázkovo-slovných symbolov, v nadväznosti na odporúčania pre špeciálno- pedagogickú prax, a rovnako prínosná je aj obrazová príloha v práci, v ktorej je zdokumentované používanie špeciálnej metódy vizualizácie v praxi, so žiačkami s autizmom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

1. BOROVSÁ, M. 2007. Deti, ktoré nereagujú na svoje meno. In Zdravotnícke noviny. 2007, roč. XII, č. 22, s. 12. ISSN 1335-4477
2. CIBULKOVÁ, L. 2001. A. 2000. Individuálne vzdelávanie autistických detí v podmienkach špeciálnej základnej školy. In Efeta – otvor sa. 2001, roč. 11, č. 4, ISSN 1335-1397
3. ČADILOVÁ, V., ŽAMPACHOVÁ, Z. 2008. Strukturované učení. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN: 978-80-7367-475-5
4. DUBOVSKÁ, J. 2001/02. Autistické dieťa v mojej triede. In Naša škola. 2001/02, roč. 5, č. 6, s. 38-39, ISSN 1335-2733
5. HANDLEMAN, J. S., HARRIS, S. L. 2001. Preschool education programs for children with autism. PRO-ED, 2001. ISBN: 978-0-309-21001-0
6. KNAPCOVÁ, M. 2009. Výměnný obrázkový komunikační systém – VOKS. 2. vyd. Praha: IPPP ČR, 2009. ISBN: 978-80-86856-63-6
7. ŠEDIBOVÁ, A. 2000. Autizmus – ABC autistickej triedy. Praktická príručka pre pracovníkov v autistických triedach. Bratislava: Merkur Print, 2000. ISBN: 80-967-754-1-3
8. ŠEDIBOVÁ, A. 2001. Moje učenie. Bratislava: Expol pedagogika, 2001. ISBN: 8089003109, 9788089003105
9. VERMEULEN, P. 2006. Autistické myšlení. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN: 80-247-1600-3